

.....

TOKOVI

.....

Sima Pandurović
književnik, Beograd

KRIZA DEMOKRATIJE

U današnjem vremenu raznovrsnih i permanentnih kriza – kriza finansijskih, ekonomskih, moralnih i kriza državnih, počelo se sa izvesnih strana i sa izvesnim zadovoljstvom govoriti o krizi parlamentarizma, pa zatim i o “krizi demokratije”. U takvim slučajevima neophodno je odvojiti, u pretresu ovih pitanja, dva momenta koji su suprotni po svojoj prirodi, a koji se u većim dijalektičkim prepirkama namerno ne odvajaju, a u naivnijim razgovorima stvarno i ne razlikuju. Jedan od tih momenta je čisto subjektivan, psihološki i politički, drugi znatno objektivniji, logičan i naučan. Kadgod nastupe izvesni psihički poremećaji u jednom društvu, taj psihički i ličan momenat uzima više maha, postaje agresivniji, uticajniji i popularniji. Obrnuto tome, on gubi od svoje snage ukoliko je opšta društvena situacija stabilnija, ukoliko se drugi momenat više uzima u obzir i ozbiljnije posmatra.

Nije potrebno ni napominjati da kod naše generacije, u današnjici, posle potresa u velikoj evropskoj konflagraciji, prvi momenat igra mnogo veću ulogu, i da je objektivno tretiranje principa demokratije potisnuto u stranu, namerno vođeno stranputicom, izopačavano tendencijama novih reakcionarnih struja, i da je u naročitom cilju stvorena “kriza demokratije”. Pitanje koje nas na ovome mestu interesuje, pitanje je: da li tako zvana kriza demokratije zaista postoji; ako postoji, da li ta kriza znači samo privremenu slabost demokratije, izvesnu kolebljivost orijentacije u ovom slučaju, ili bi demokratija kao takva i kao princip zaista mogla doći u pitanje, pretrpeti slom i biti zamenjena drugim principom, naprednijim ili manje naprednim, starijim, savremenijim ili sasvim novim.

Otvoreno govoreći, ne može se ne priznati da je vreme u kome živimo, početak posleratne ere u Evropi i ostalom svetu, obeleženo vidljivim tendencijama upravljenim protiv dosadašnje političke i ekonomske organizacije društva. Veliki Evropski Rat, koji je suviše dugo trajao, koji je bio vrlo krvav i duboko poremetio sve socijalne odnose, ostavio je

današnjim generacijama duhovnu dezorijentaciju, rezignaciju, ekonomsku nesigurnost, znatno spuštanje moralnoga nivoa u svim slojevima društva. Nejednaki uticaj dugotrajnog rata na razne društvene klase, pooštrio je klasne suprotnosti i stalan antagonizam klasa pretvorio se u otvorenu i ogorčenu borbu. Viši ideali dosadašnjega društva, koji su služili za orijentaciju pojedinaca i masa, zamračeni su rđavim psihološkim stanjem sviju ukupno i svakoga pojedinca; pred iskustvom koje je pokazalo trošnost mnogih insitucija i mnogih uverenja, skepticizam prema svima načelima počeo se širiti kao zaraza. Društvena solidarnost je znatno kompromitovana, i uporedo s tim, kao izraz opšte duhovne neravnoteže, počela se javljati, uzimati maha i uspevati propaganda revolucije, nasilnih mera, rušenja svega što predstavlja prošlost i sadašnjost. Ali ta propaganda, propovedajući mnogo više rušenje onoga što postoji nego stvaranje onoga čega još nemamo, ispoljavajući se mnogo više u mržnji prema današnjici nego u ljubavi za bolju budućnost, bila je negatorska par excellence, dezorganitorska, zadojena mržnjom, ne samo na ono što ne valja nego i na ono što je dobro u današnjem društvu i današnjem čoveku.

Po prividnom paradoksu, a u stvari po jednom dubljem smislu, osećajući da se jedna organizacija ne može definitivno srušiti ako se udara na ono što je u njoj sporednije ili rđavo, nego udarajući i rušeći same temelje, ono što je najsolidnije i najbolje, novi revolucionari su se svom žestinom oborili baš na pozitivne tekovine današnjice: na državu, naciju, moral, umetnost, nauku, demokratiju. Iz tih razloga, dakle, ostavljajući zasad na stranu ono ostalo, demokratija je za celo vreme današnjega revolucionarnog vrenja, imala da izdržava jetke, javne i tajne, bespoštedne, neskрупulozne i sistematske napade svojih protivnika. Novi pokret, kao nova pojava reakcionarnog revolucionarstva, dolazeći iz Rusije, "zemlje nezrelih teorija", kako je dobro rekao Dr. Lj. Nedić, stvarao je zavere baš protiv onoga što se smatralo najboljim u današnjem društvu, neprikosnovenim s pogledom na individualno i kolektivno blagostanje ljudi; i daleko od toga da je respektovao slobodu čoveka, on je propovedao diktaturu pojedinaca; daleko od toga da se borio protiv korupcije, on ju je upotrebljavao kao sredstvo za svoj rušilački cilj; daleko od toga da je bio najbliži demokratiji, kao dosad najnaprednijem političkom sistemu, on je demokratiju najviše mrzeo, težeći po svaku cenu prevratu u nazad.

Je li demokratija u takvom stanju stvari i pred takvom taktikom svojih ogorčenih protivnika pretrpela ozlede, je li narušena, da li je u krizi, i da li se nalazi pred gubitkom svoje uloge u političkom životu?

Nesumnjivo, da sistematski napadi na demokratiju od strane revolucionarnih reakcionara, koji nisu birali sredstva, nisu ostali bez iz-

vesnih posledica. Branioci demokratskih principa kao da su za izvesno vreme izgubili sposobnost orijentacije, ostali zbnjeni pred učestanim, kombinovanim i podzemnim naporima revolucionarnih reakcionara, pomaganih naročitim stanjem duhova i opštim nezadovoljstvom. Niti su ciljevi novi protivnika slobode i demokratije bili sasvim jasni, niti su njihovi metodi bili dobro poznati. Koripcija, najjače i najopasnije sredstvo u borbi protiv demokratskih principa delovala je neosetno, ali snažno, kao otrov. S druge strane, branioci demokratije naviknuti na raniji način borbe, shvatili su novu borbu suviše usko i formalistički. Oni su verovali da je napad protivnika upravljen na izvesne forme demokratskog političkog sistema, koje su imale i svojih slabih strana, i nisu osetili da se napad izvodi protiv demokratije kao takve; i dosledno tom uverenju, odnosno toj zabludi, oni su zaboravljali braniti osnovni, etički značaj demokratije, a zalagali su se za održanje izvesnih oblika današnjeg demokratskog uređenja.

Pošto je ranije bilo potrebno braniti izvesne institucije, kao garantije demokratskog sistema uprave, i izvesna načela u kojima je formulisana ideja demokratije, odbrana demokratije shvaćena je kao održanje kulta prema tim principima. Desilo se, međutim, da su u ovoj borbi na jednoj strani ostali sami principi, a na drugoj ljudi i njihove strasti. Nije nikakvo čudo što su strasti dobijale sve više terena i što su se često puta pokazale jačima. Stoga se, kao pravi uslov za uspešnu odbranu demokratije, mora utvrditi psihološka činjenica da se mase, narodi, vojske svijuu principa mogu voditi samo pod neokaljanim zastavama; da će pobjeda demokratije biti omogućena samo podizanjem kulta prema njoj, a taj kult će se podići samo tako ako se borba u ime demokratije povede u ime opštih i osnovnih etičkih principa iz kojih je demokratija istorijski postala, i na kojima se u današnjosti može da održi.

Tu nailazimo na pitanje koje nam se čini neophodnim, koje se, po našem uverenju, nije tumačilo s obzirom na neosporne istine individualne psihologije i psihologije masa, i koje se zbog toga često shvatilo vrlo naivno i veoma površno. Ako je podizanje kulta prema demokratiji odista potrebno, onda taj kult, praktično uzevši i konkretno gledajući, nije kult prema određenim principima koje se može izneveriti, nego kult prema ličnostima koji su verni određenim principima. A to nije jedno isto. Mi smo jednom prilikom ranije pokušali da utvrdimo da je demokratija u svojoj osnovici samo stvar poverenja, i da se poverenje može vezivati samo za određene ličnosti, a ne za apstraktne principe, te da logično i u demokratskim režimima glavnu ulogu igraju ličnosti. Demokratski formalisti i kabinetski teoretičari su, međutim, ovu jasnu stvar uspešno zamutili. Oni su veru u izvesna načela pomešali sa poverenjem u izvesne ličnosti. Oni nisu razlikovali teorijsku vrednost principa i vrednost prak-

tične primene tih principa u životu. Oni su, kako se čini, davali veću vrednost principima nego ljudima, naivno verujući da svet ide za apstrakcijama, a ne za živim ljudima. Oni su zaboravljali istoriju i primere koje nam je ona davala u obilnoj meri; zaboravljali su psihologiju ljudi i naroda; nisu ništa gledali od onoga što je konkretno i zavaravali su se dobro izvedenim zaključcima na savršeno lažnim postavkama, koje nisu imale nikakva korena u našem iskustvu.

U životu je, međutim, išlo drukčije nego što su oni u svojim zaključcima pretpostavljali. A išlo je onako kako je otprilike išlo od kako je političke istorije ljudi, počevši od Bruta i Cezara do Robespjera i Napoleona, ili, ako hoćete, do Lenjina i Klemansoa. To znači da svet nije nikad išao za savetima i ubeđivanjima, nego za primerima i ljudima. I svaki će čovek i svi narodi uvek polaziti za primerima iz kojih se može dobiti jedno iskustvo ili jedan savet, a nikad za savetima koji su savršeno daleko od svakog primera i svakog iskustva.

Današnja “kriza demokratije” nije, dakle, kriza principa koji imaju svoju opštu i trajnu vrednost nego kriza ljudi sa izvesnim sposobnostima.

Te sposobnosti, ili kvalitete ljudi o kojima je reč, svode se u glavnom i u prvom redu, na etičke kvalitete; u drugom redu to su čisto političke, tehničke i organizatorske sposobnosti ljudi ili vođa, i tek u trećem redu to su sposobnosti formulisanja i sistemisanja ideja. Po sebi se razume da te kategorije kod istaknutih političkih vođa demokratije moraju biti na približno jednakoj visini, ali ipak ostaju u tom redu po svojoj specifičnoj i opštoj vrednosti u političkom životu. Čim se jedna od tih sposobnosti ispusti, čim jedna od njih nedostaje, vi možete imati samo defektan tip jedne ličnosti u političkom životu. Jasno je, međutim, da ovi kvalitete mogu biti kombinovani samo u jednoj ličnosti, a ne u jednoj teoriji, kao što je izvesno da je ta kombinacija omogućena samo u demokratiji.

Na taj način, demokratija, koja je počela oslobođenjem ličnosti i teorijom o prirodnim pravima čoveka, ne može i ne sme, ako je konsekvantna, osporavati vrednost ličnosti. Naprotiv, njen je zadatak da pronalazi, podržava i stvara kult ličnosti. Ako bi se, iz kojih bilo razloga, moglo zapitati da li demokratija, u tom slučaju ne bi bila izložena opasnosti od t. zv. ličnih režima, mi možemo reći samo ono što se u tom slučaju mora kazati. Istina je da se kultom ličnosti može, katkad postići i neželjeni rezultat, uzurpacija vlasti, apsolutizam; ali je istina da bez kulta ličnosti uopšte ne može biti zdrave demokratije, i da u tom slučaju nastupa anarhija, korupcija, diktatura najgorih.

Demokratija koja se oslanja na etičke principe u društvu, koja isključuje nasilje i samovolju, koja priznaje individualnu slobodu svakog

građanina, u koliko ona ne vređa slobodu drugog, koja može jačati samo onda kad jača osećanje društvene solidarnosti – demokratija mora danas, baš u interesu socijalne pravde, podizati autoritete i kult ličnostima jer je razlikovanje dobra i zla rezultat razvijenog osećanja one pravde, koja, po rečima našeg naroda, “drži zemlju i gradove”.

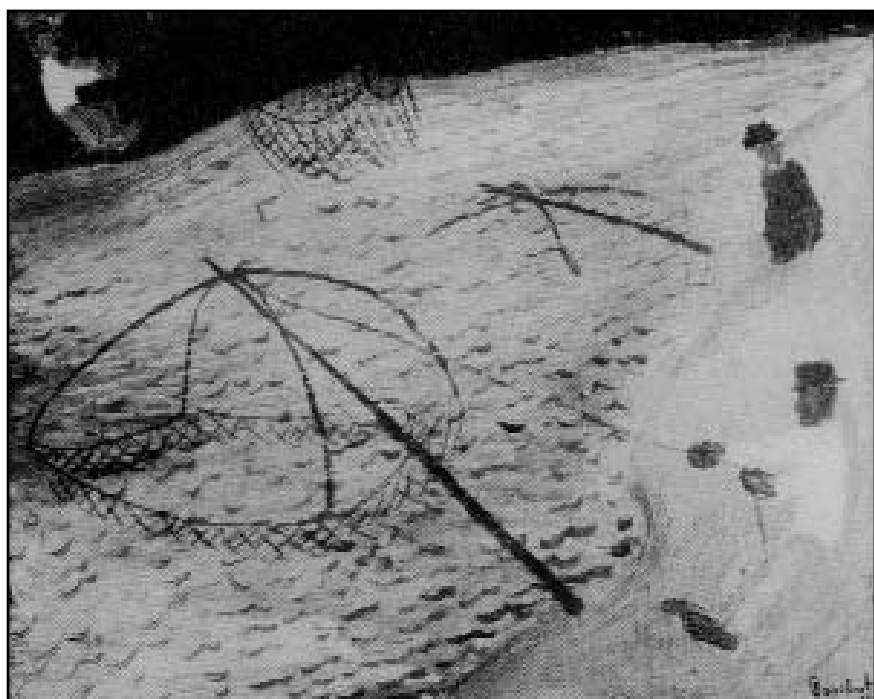
Jer je ipak najgore kad u jednom društvu ili narodu to osećanje toliko utrne, da svaki zločin ostaje nekažnjen, a svaka vrlina ili zasluga nenagrađena. Posledica takvog stanja stvari je korupcija, slabost, poljuljanost temelja na kojima stoji jedno društvo, i neminovna propast.

Obrana demokratije mora dakle biti povedena na zdravoj, etičkoj, i jedino mogućoj osnovi, na kojoj ona ima i svu trajnost jednog političkog sistema opšte vrednosti i svu praktičnu vrednost za budućnost čovečanstva.*

Ivan Radović – Dve žene sa jabukom, 1919.

* Misao, knjiga VII, sveska 6.

Ivan Radović – *Ribari*, 1922.